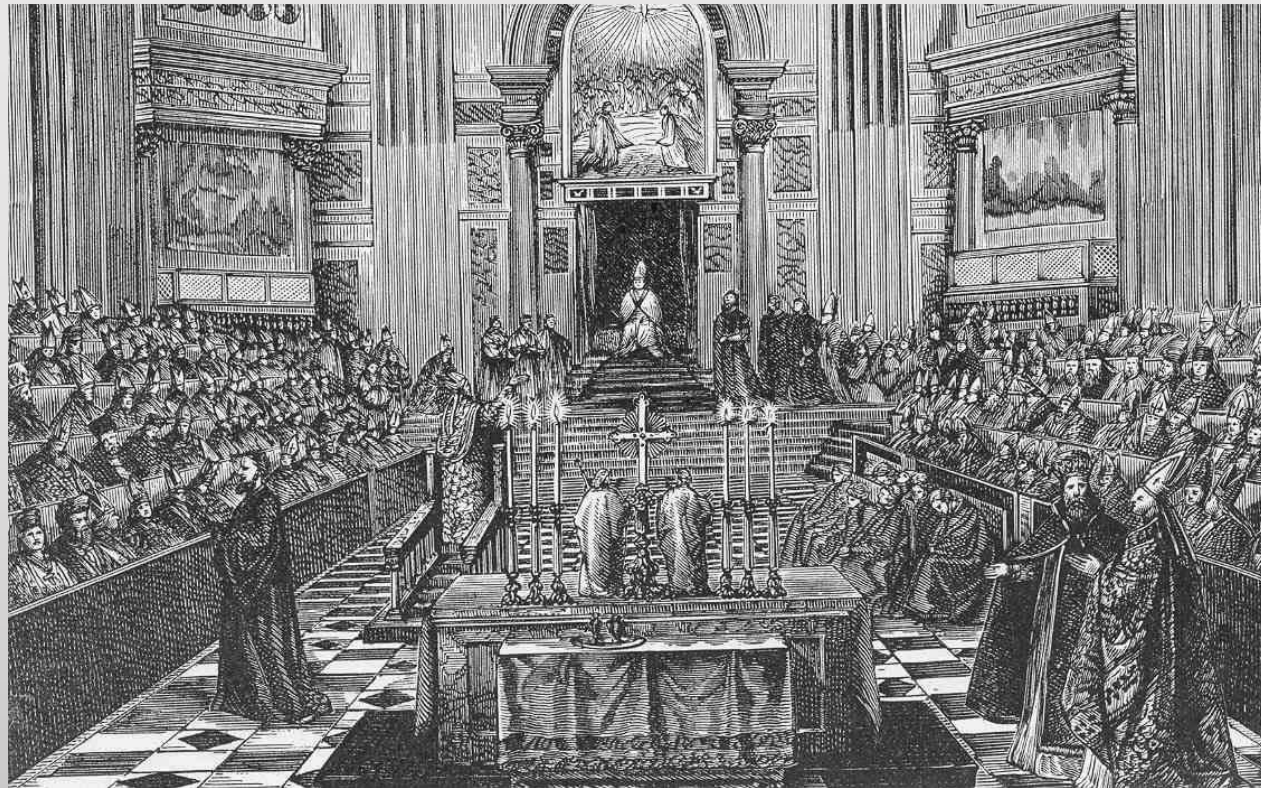

Nyilvánosság és az első vatikáni zsinat (1869-1870)

Előadás a NYILVÁNOSSÁG. Reprezentációk, hatások és kihívások c. konferencián,
2024. május 14. Budapest, Tomori Pál Főiskola

Lakatos Andor (PhD) főiskolai tanár, levéltárvezető (KFL)

Az előadás absztraktja

- Az 19. századi egyháztörténet meghatározó eseménye volt az I. vatikáni zsinat, mely a kor sajtójának, a rendszeresen megjelenő tudósításoknak köszönhetően Európa-szerte nagy figyelmet kapott. Minden bizonnyal ennek is szerepe volt abban, hogy a zsinat éles politikai és közéleti viták keresztüzébe került, és ennek hatásai alól a magyarországi püspökök sem vonhatták ki magukat.
- A háttérben a nyilvánosság szerepének, jellegének változása állt, amely immár nem csak tükre volt az eseményeknek, hanem szinte azok alakítójává vált, és furcsa helyzeteket eredményezett. A történeteket ezúttal két ellentétesen megítélt magyar főpap, Haynald Lajos kalocsai érsek és Jekelfalusy Vince székesfehérvári püspök zsinati szerepét követve próbáljuk áttekinteni és értékelni.

Kiemelt fogalmak, szempontok

- Szabadság (mint eszmény) + nyilvánosság (mint igény) = sajtószabadság (mint gyakorlat, a 19. sz-ban különösen jelentős)
- A zsinat szabadsága (szabad, személyes döntéseket hozhattak-e a résztvevők, vagy „nyomás alatt voltak”?) – a sajtó alapos elemzése ebből a szempontból még nem történt meg
- Földrajzi prioritásunk: a történeti Magyarország, Osztrák-Magyar Monarchia
- Egyháztörténeti prioritásunk: a magyar főpapság szerepe, magatartásmintái (Haynald érsek és Jekelfalusy püspök kiemelésével)

Feladatok és tétek

- 300 évvel a tridenti zsinat után el kell helyezni a római katolikus egyházat a jelentősen megváltozott, „modern” világban (I-II. vatikáni zsinat)
- Nem időszerű, körülmények nem alkalmasak (Scitovszky prímás 1864)
- A háttérben a szabadelvű kormányok és a liberalizmust elítélő pápa ütközése (Syllabus, 1864)
- A tét Rómában: a központi egyházkormányzati hatalom, pápai primátus megerősítése (világi hatalom térvesztése mellett)
- A tét az európai politikában: a pápa túlhatalmának, közvetlen helyi befolyásának megakadályozása (infallibilitás „veszélye”)

Előkészítés, várakozások

- Haynald érsek könyvtárában 9 mű a zsinat előkészítéseként, 1868-69-ből, két szerző (Dupanloup, Döllinger) könyvei magyar fordításban is
- Kováts József kalocsai kanonok, konzultor 1868 tavaszán, Rómából:
*„Meglehet, sokaknak nem fog időszerintinek tetszeni ezen ily határozott alakban fogalmazott elveknek félreérthetetlen kimondása, de részemről is ezt szükségesnek találom, mert a történet tanubizonysága szerint **a közvéleményhez alkalmazkodó czirogatásokkal az egyház még soha sem nyert, hanem csak tekintélyében veszített; de különben is az igazság különféle diplomatikai alkalmazkodásokat nem igen tűr...**”*
- Haynald érsek nem reflektált, ő a Szentszék és a Monarchia 1855-ös konkordátumának módosítását célzó küldetéssel volt Rómában, ez inkább csak konfliktusokat szült, csalódást eredményezett...

Előkészítés, aggodalmak

- 1869 tavaszán: külügyminiszterek közös fellépése Rómában?
- 1869 nyarán: magyar kormány kérése a püspököktől: tartózkodjanak minden olyan lépéstől Rómában, ami az egyház helyzetét Mo-on megnehezítené, a kormány és az egyház közötti egyensúlyt megbillentené
- A sajtóban zsinatellenes hangulat (a katolikus sajtóban is!): nem időszerű, alkalmatlanok a körülmények...
- Haynald a nunciushoz a zsinati meghívó kapcsán: mennek, ha itthoni körülményeik lehetővé teszik (?), hogy elutazzanak a zsinatra

1869. dec. 8. Rómában: mintegy 700 zsinati atya „táborokba” rendeződve

- Ultramontán többség (olasz 35%, francia 17%), kuriális bíborosok, jelentős számú Európán kívüli résztvevő a Szentszék költségén – kezükben az adminisztratív irányítás, vezetés
- 80-100 fős zsinati ellenzék (Németország, Közép-Európa)
- Erőviszonyok az infallibilitás napirendre tűzése kapcsán (1870. jan.): 440 kezdeményező aláírás (60%), kisebbség ellennyilatkozata 136 aláírással (20%) – előre vetíti az eredményt...
- 16 magyarországi püspök résztvevő, két fő kivételével egységes ellenzékként, amikor „meginog” egy-két résztvevő, a kormány 1870 márciusában beavatkozik (haza vagy mindenki Rómába?)... Pesti képviselőházi hírek: az egyházi vagyon államosításának réme...

A zsinat szabadságáról - nehézségek

- Szólásszabadság korlátozása (ügyrendi változtatásokkal, időhiányra, ill. technikai okokra hivatkozva, rossz akusztika...)
- 1870. febr. 22-én, Haynald érsek (közismert ellenzéki vezéralak) beszéde közben a többség zajong, az ülés elnöke megvonta a szót, mondván, nem kívánják tovább hallgatni...
- A zsinat szabadságának hiánya miatt hagyta el Rómát pl. Henry Newman is
- Apponyi Albert Rómából: élesen meg kell különböztetni az elvet és az intézményt azoktól az emberektől, akik azt időnkint képviselik...
- Pápai primátus megerősítése >><< püspöki jogok csorbítása
- Tévedhetetlenség „non autem ex consensu ecclesiae” >><< az egyházzal és a zsinattal együtt
- IX. Pius szorongattatott helyzetben: 1860-ban a pápai állam területeinek java elveszett, 1870 őszén Rómába is bevonult Viktor Emmánuel
- Simor prímás a zsinatról: úgy érkeztek a nagy ütközetre, mint azok a katonák, akiket fegyver nélkül küldenek háborúba – általános felkészületlenség
- A hazatérő püspököket fáklyászenével, tömegek fogadják, remélve, hogy a megkezdett iránytól nem fognak eltérni...

A sajtóhírek háttérében

- San Carlo al Corso kávéház – a magyar kolónia találkozási helye a zsinat idején (papok, turisták, zarándokok, sajtó tudósítók)
- Dupanloup püspök, Mrs. Craven vagy Marchesa Spinola szalonjában zsinati ellenzék találkozói („zsinati anyák”), Haynald levelezése Charlotte Leyden (Lady Blennerhasset) grófnővel, Augsburger Allgemeine Zeitungról: „*úgy tűnik, olyat is írtak, ami nem tőlem származik*” (Quirinus álnéven Lord Acton cikkei jelentek ott meg)
- A magyar sajtó, ill. a kormány felé is Haynald érsek volt a kapocs (egyébként titoktartás-hírzárlat volt a résztvevők számára, de szinte minden kiszivárgott)

Egy aktív ellenzéki: Haynald érsek

- 1867. áprilisában, a „nemzet választottjaként” kalocsai érsek Eötvös József bizalmasa, a püspökök számára a politikai ügyek közvetítője, aktív főrendiházi tag, jelszava a keresztény haladás, mely a megtérésen túl a megértésre, megegyezésre is törekszik az új világgal
- A zsinaton a nemzetközi ellenzék vezéregyénisége, kiváló szónok, nyelvtelhetségével számos helyen közvetít, javasol, fogalmaz. A magyar kormány és a sajtó egyik fontos informátora
- IX. Pius pápa korábban kedvelte, de a zsinat kapcsán életre szólóan megneheztel rá, indulatosan kifejezést is ad nemtetszésének
- Az ókatolikusokhoz nem csatlakozik, a zsinati határozatokat utólag elfogadja, bár lemondását is fontolgatta
- Karrierje folytatódik: XIII. Leónál bíboros, befolyásos politikai személyiség

A politikában csalódott főpap: Jekelfalusy Vince (1802-1874)

- A kiegyezéssel lett székesfehérvári püspök, a koronázás ünnepségei után hamarosan politikai konfliktusok sorát tapasztalta (autonómia-mozgalom, népiskolai törvény, 1855-ös konkordátum felmondása)
- Inkább visszavonul egyházmegyéjébe, 40 napos bérmakörutat tart, vizitál, nem győzi követni a törvénykezési dömpinget, bizalmatlanná válik...
- Rómában külön útra lép, egyedül vállalja a pápát támogató szavazatot a magyar püspökök közül, végig kint marad a zsinaton, hűségét nagyra becsüli IX. Pius
- A zsinati rendelkezéseket a királyi tiltás (placetum) ellenére kihirdeti egyházmegyéjében, ezért uralkodói feddésben részesül 1871 áprilisában, Budán (Andrássy Gyula közvetítette)
- Utolsó éveinek nagy részét Rómában töltötte, ott halt meg

A többség útja...

- A püspökök többsége a „középutat” választotta, igyekezett a kormány kívánságait teljesíteni, de a pápa jóindulatát is visszanyerni
- A zsinati határozatokat utólag, írásban elfogadták, az infallibilitás alkalmazásával kapcsolatos politikai félelmek pedig alaptalannak bizonyultak
- A fokozott érzelmek, szenvedélyes viták „csatazaja” elnémult, de sebek azért maradtak a résztvevőkben...

